

MUSEUMS

posten

NR. 4 / DECEMBER 2000
POST & TELE MUSEUM

Telefoner for millioner

Af Liv Skovholm

Se telefoner, som du aldrig har set før: De dyreste, de ældste, de smukkeste og de mest mærkværdige.

Den 14. november 1990 traf Folketinget beslutning om at sammenlægge de fire danske telefonselskaber til Tele Danmark. I anledning af 10 års jubilæet sætter Post & Tele Museum fokus på telefoner og telekort.

Vi har fundet de bedste og de værste telefoner i vores samlinger og viser den mangfoldighed af apparater, som er fulgt i kølvandet på den tekniske udvikling, de her-

skende stilarter og private abonnenters smag og behag. Se den originale Bell telefon, „luxus-apparatet“, „symaskinen“, Ericofonen og andre moderne klassikere samt et udvalg af kitsch-telefoner.

Se en virkelig „kort“ kjole

For første gang fortæller Post & Tele Museum også historien om danske telekort. Historien strækker sig tilbage til 1983, da de første forsøg med telekort startede. Udstillingen viser et stort udvalg af telekort med et væld af forskellige motiver.

Telekortet er forlængst blevet et samlereobjekt, men er også blevet brugt til helt andre ting: I udstillingen viser vi en kjole, som Folke Nørgaard har designet og fremstil-

let af telekort. Se også telekortsamlerens skræk: En række imponerende telekortmosaikker skabt af kunstneren Dimce Manev. Læs mere herom i artiklen „Kortkunst“ herunder.

Udstillingen vises frem til søndag den 25. februar 2001.

Et bredt udvalg af de telefoner, der var på markedet i 1990, da Tele Danmark blev dannet. Foto: Jysk Telefon (Fotokontoret)

Kortkunst

Af Marie Ørstedholm

Dimce Manev ved sin portrætmosaik af Dronning Margrethe. Foto: Thomas Brandt

Telekort kan bruges til andet end at ringe med. Kunstneren Dimce Manev bruger dem til at skabe sine usædvanlige mosaikbilleder, der nu udstilles på Post & Tele Museum.

Med sin store portrætmosaik af Dronning Margrethe, der gengiver dronningens ansigtstræk og beklædning i præcise detaljer og nuancer, har Dimce Manev vist, at der kan komme kunst ud af selv opbrugte telekort. Dronningeportrættet er blandt de seks mosaikker, som hans usædvanlige idé indtil nu har resulteret i.

Flid og tålmod

Bag hver enkel mosaik ligger måneders tålmodigt fingerarbejde. Det tager som regel Dimce Manev

mellem tre og fire måneders koncentreret arbejde at lave sine mosaikker. Dronningemosaikken arbejdede han dog med i otte måneder.

Motiverne er bygget op af tusindvis af små stumper fra ituklippede telekort, der én for én er blevet klistret på en træplade. Et enkelt telekort kan sjældent levere mere end nogle få brugbare mosaikstumper, da de skal være af en helt speciel farvenuance. Når motivet er fuldendt, lakeres billedet, så hver enkel mosaikstump bliver på sin plads. De mange hundrede kort, der skal bruges til en mosaik, leveres og sponseres af Tele Danmark.

Dimce Manev er flygtning fra Makedonien og bor i dag på Bornholm, mens han venter på opholdstilladelse. Hans værker kan ses på Post & Tele Museum, hvor de indgår i museets nye sætudstilling, „Telefoner for millioner“.

Glædelig Jul

Af Liv Skovholm

Traditionen med at sende julehilsener på fortrykte kort kom til Danmark for over 100 år siden, og det første danskproducerede julekort så dagens lys i 1882. Siden da er julekortet blevet en fast tradition i juleforberedelserne.

Julekortet er ingen dansk opfindelse, men kom til landet fra England, hvor det første julekort blev sendt i 1843. At der gik hele 39 år, før danskerne fik øjnene op for den hyggelige juletradition, hænger formentlig sammen med udviklingen i postvæsenet. Først i 1871 blev det tilladt at sende åbne brevkort i Danmark, det vi i dag kalder postkort. Og i 1888 indførte postvæsenet forskellige portotakster for breve og brevkort: Taksten var 8 øre for breve og 5 øre for brevkort. Det blev dermed både billigere og nemmere at sende et julekort end en julehilsen i et brev.

Den danske nisse

Det mest populære motiv på danske julekort er nissen. Den har væ-

Disse nisser ser ud som om de ikke har rent mel i posen. Måske har de hugget gåsen fra gårdejereren? Kortet er dateret 1906.

ret et fast element i den folkelige overtro i flere hundrede år. Mens man i udlandet fortrinsvis har brugt julemanden, juletræet eller børn som motiver på julekortet, har man i Danmark flest julekort med nisser på. I Danmark er motivet ofte mere humoristisk, end det har været traditionen andre steder. I Post & Tele Museums samling af julekort er der flere motiver, hvor nissen driller postbudet, der overlæses med breve og pakker slider sig gennem vintervejret for at

bringe posten ud. Netop postbudet blev også et populært motiv på julekortet, antagelig fordi det var ham, der bragte de mange gode hilsener ud. Et stort udvalg af disse kort udstilles nu i Frimærkekabinettet – se kalenderen på bladets bagside.

Alternative julekort

I museets samlinger findes jule- og nytårskort, der nok har fået postvæsenet – og modtageren – til at spærre øjnene op. I 1938 blev en nytårshilsen skrevet på en grydeske. Frimærkerne sad på skaftet, mens adressen stod på skeens underside. Omkring 1960 sendte en tandlægestuderende sin julehilsen på en gipsafstøbning af et gebis. Da disse besynderlige forsendelser var korrekt frankerede og adresse-rede, kom de frem til modtageren. Om det skete rettidigt, melder historien dog ikke noget om.

Julekortet i dag

Traditionen med at skrive julekort lever i bedste velgående. De sidste 14 dage op til jul sender danskerne i gennemsnit 2 millioner flere breve og postkort pr. dag end normalt.

Posten skal hurtigt ud, også til jul. Her har postbudet fået syvmilestøvler på. Kortet er fra år 1900 og er ubrugt.

H. C. Andersens lærer blev telegrafbestyrer

Af Mogens Eilertsen

„Løvedag. 7. sep. 1872, Tidligere paa Formiddagen var jeg hos Justitsraad Bärthelson der vilde overtale mig til at rejse med sig over at gratulere gamle Carstens paa dennes Guldbryllupsdag – det jeg ikke har mod paa. Føler mig stadig mindre vel –“

Sådan skrev H. C. Andersen i sin dagbog i 1872.

„Gamle Carstens“ og hans guldbrud fik i dagens anledning taget et daguerreotypi hos fotografen i Svendborg.

Det har jeg liggende på bordet foran mig, fordi det skal med her på siden – men også fordi han er min tipoldefar.

Fedder Carstens og hans kone boede i Vindeby på Tåsinge ved færgegården, hvor han dengang var opsynsmand ved „Befordringsvæsenet“.

Guldbrudgommen var 88 år.

Litterær telegrafbestyrer

Men hvorfor er netop Fedder Carstens (1784-1874) med på siderne her i Museumsposten? Det er der naturligvis en forklaring på:

Han blev i 1813 bestyrer af den optiske telegraf i Vindeby på Tåsinge, hvor hans nærmeste signalmast stod i Svendborg.

Carstens var nok en af de „litterære“ – eller „dannede“ telegrafister. Det var dog ikke hans kvalifikationer som eventyrdigterens første lærer i „Fattigskolen“ i Odense, der gjorde ham til litterær telegrafist. Det var nok hans uddannelse som lærer, der blev redningsplanen, dengang hans „fattigskole“ eller „Jødeskole“ måtte lukke. Carstens havde siden 1810 været leder af den lille, private skole i Påske-

stræde i Odense. Men hans pædagogiske evner har nok været større end hans forretningstalent.

Efter skolens lukning flyttede Carstens til den optiske telegraf i Vindeby, hvor han fra 1813 nu skulle formidle de vigtige, optiske krigsbudskaber til og fra Fyn.

Lidt Danmarkshistorie

Krigene havde raset i Europa næsten uden ophør siden 1792, og Danmark forblev neutral, indtil englænderne den 2. september 1807 sendte brandbomber ind over København. Da de danske krigsskibe yderligere blev ranet af den

engelske flåde, var det slut med den danske neutralitet. Christian VII gik i forbund med den franske kejser, Napoleon, mod England.

Rusland pressede nu Danmark til at erklære Sverige krig i 1808. Den danske hær skulle så have støtte fra Napoleons „hjelpetropper“, som rykkede op mod Rendsborg og videre mod Kolding.

Den nyudnævnte telegrafbestyrer, Fedder Carstens, har efter al sandsynlighed været et led i den optiske kommunikation mellem den nye konge, Frederik VI, og hans hær, som i 1813 stod på Fyn, og den danske fæstning i Rendsborg.

Daguerreotypi af Fedder Carstens og frue. Ukendt ophavsmand.

Det danske „krigsengagement“ sluttede som bekendt mindre glørværdigt med freden i Kiel i 1814, hvor vi blandt andet måtte afstå Norge til Sverige.

Guldbryllupsgaven

Den gamle telegrafbestyrer i Vindeby var i øvrigt en del af Andersens gode minder. Han beretter selv i sine erindringer, hvordan Carstens tog sig kærligt af skomagerens fattige søn.

Når den 67-årige digter ikke ville til guldbryllup sammen med sin skolekammerat, Bärthelson, hos deres gamle lærer, skyldtes det, at Andersen ikke var rask. Allerede om mandagen d. 9. september skrev han i sin dagbog: „- jeg maa da ind for at købe min Buste til Carstens -“

Billedhuggeren H.W.Bissen (1798-1868) havde i 1864 modelleret en portrætbuste af den verdensberømte digter. Andersen fik af og til fremstillet afstøbninger til særligt udvalgte venner og bekendte. En af dem var så den litterære telegrafist og opsynsmand Carstens, som både fik brev, en guldbryllupssang og en buste fra sin tidligere elev.

Andersen var husven hos familien Baumann Jerichau, hvor J. A. Jerichau (1816-1883) var billedhugger og Elisabeth Jerichau Baumann (1819-1881) var maler. Hun har skildret den gamle, svagelige digter i 1869 på dette portræt, der ikke så ofte er gengivet, og som tilhører Det kongelige Bibliotek.

Prøv selv telegrafafen – på Cd-rom

Af Liv Skovholm

Prøv et anderledes spil og få ny viden om en vigtig epoke i Danmarkshistorien.

I begyndelsen af 1800-tallet rasede Napoleonskrigene i Europa, og Danmark kom i krig med England. I 1807 måtte Danmark afstå sin stolte flåde og i 1814 blev Norge tabt. I disse turbulente år indførtes en mærkværdig kommunikationsform i Danmark: Den optiske telegraf.

Via et sindrigt mastesystem sendte danskerne hemmelige koder tværs gennem landet, uden at fjenden kunne læse indholdet. For at læse koden skulle man have fat i den kodebog, der fandtes på alle telegrafstationer. Og den havde telegrafpersonalet strenge ordrer

om at destruere, hvis fjenden forsøgte at komme i nærheden af den.

Historien om den optiske telegraf præsenteres netop nu på en Cd-rom: „Ord i sigte“, som Post & Tele Museum har produceret. Det sker i forbindelse med særudstillingen „Ord i sigte“, som vises på museet indtil 25. februar 2001.

På Cd-rommen præsenteres den optiske telegrafis historie i et lettilgængeligt sprog på dansk og engelsk og med mange illustrationer. Skuespilleren Bjarne G. Nielsen fortæller om de dramatiske begivenheder, der ofte fandt sted på telegrafstationerne. Der er også et spil, hvor du både skal sende og aflæse signaler via den optiske telegraf. Spillet er opbygget over virkelige hændelser, og du skal både sende besked om Kanonbådskrigens søslag i 1813 og om Treårskrigens gang 1848-1850.

Cd-rommen koster 45 kroner og kan købes i museets butik eller bestilles på tlf. 33 41 09 00. Ved postordre tillægges 15 kroner til dækning af forsendelsesomkostninger.

Der er penge i gamle telefoner

Af Søren Black-Petersen

I slutningen af 60'erne blev jeg som medlem af en amerikansk forening, „The Antique Telephone Collectors Society“, gjort opmærksom på ægteparret Mary og Ron Knappen i Wisconsin. De var telefonsamlere og drev et køkkenbordsfirma, hvor de reparererede og solgte antikke telefoner, som for nogles vedkommende angiveligt stammede fra Frankrig.

Ron Knappen havde lavet en scrapbog på flere tusind sider og fået den trykt. Den hed bare „Ron's Book“ og var en bibel til identifikation af specielt amerikanske telefoner. Jeg bestilte et eksemplar af bogen og stor var min forundring, da de afbildede franske telefoner så ud til at være danske og stamme fra KTAS og Jydsk Telefon.

På sporet af de „franske“ telefoner

Mange år senere, efter at Internettet har gjort verden mindre, opdagede jeg, at Mary og Ron Knappen stadig drev deres virksomhed i Wisconsin. De markedsfører sig nu på Internettet og sælger stadig franske telefoner, som i virkeligheden er danske. Det besynderlige er, at de tilsyneladende stadig har samtlige typer på lager, selv om det er umuligt at opspore dem i Danmark, hvor de er rene museumsstykker.

Efter at havde gennemgået deres websider nøje, besluttede jeg at tage kontakt med dem for at finde ud af, om det virkelig er gamle originale danske telefoner fra begyndel-

sen af det 20. århundrede. Det resulterede i, at jeg den 13. april i år befandt mig på et fly til Minneapolis og dagen efter i lejet bil ankom til Galesville. Mary Knappen, som nu er direktør for Phoneco Inc., modtog mig med åbne arme og viste mig rundt i sit firma, som er flyttet til en gammel fabriksbygning midt i Galesville by.

Phoneco Inc., Galesville, WI, USA

Firmaet er vokset med årene. Der er i dag 47 ansatte og et areal på 10.000 m² fordelt på 4 etager. De 80% er lager, mens resten fordeler sig på butik, et lille kompakt museum med 400 originale telefoner m.m. og et kontor med 5 medarbejdere til bogholderi og ordremodtagelse. Ud over det er der pakkeri, forsendelse, mekanisk værksted, sandblæsning og ovnlakering. Der er ansat 4 specialister til reparation af bakelit og plastikskader, og de har udviklet en særlig

Telefon „Automatic“, model D-1908, uden drejeskive, men af KTAS forsynet med trykknop af hensyn til systemet med partstelefoner.

Forsiden af Phonecos katalog.

metode til lakering af disse materialer. Lageret var ganske simpelt enormt. Der var telefoner i titusindvis. De fleste naturligvis amerikanske, men der var gamle telefoner fra hele verden. Reol efter reol, fra kælder til kvist. Jeg kunne ikke genkende til ubrugte telefoner fra før 2. verdenskrig i originale æsker fra Norge, Sverige, Holland, Belgien og England.

Til min store overraskelse havde de stadig flere tusinde danske telefoner på lager. Renoveringen foregik i mindre serier på 25-50 stk. Telefonerne bliver totalt adskilt og delene sorteret alt efter, hvordan de skal behandles. Efter maling og polering bliver de suppleret med nye dele, stofledninger og samlet. Hvis kunden skal anvende telefonen, monterer man et moderne transmissionskredsløb og stik, såkaldt „rewirering“. Mary fortalte mig, at hun har aftaler med virksomheder i Taiwan. Hvis hun mangler en reservedel, eksempelvis en mikrofon fra 1908, sender hun et originalt eksemplar til Taiwan. Efter en måned kommer der 1.000 stk. præcis magen til. Så fint lavet at man ikke kan se forskel fra den originale. På den måde opretholder de „produktionen“.

Made in China

For at klare efterspørgslen på den danske D-1908 telefon sælger Phoneco også kopier i plastic fremstillet i Kina. Mary havde stadig en snes originale Ericsson „symaskiner“ fra 1892 på lager. De bliver restaureret enkeltvis og koster \$2.500 eller kr. 20.000. Har man ikke råd til en original, var der flere forskellige kopier fremstillet i Kina fra \$98!

Firmaets trykte katalog viser 422 telefonmodeller og et endnu større antal reservedele, tilbehør, skilte, bøger, plakater og meget andet. Nu

er det ikke kun billeder i et katalog. Phoneco lagerfører samtlige telefoner og kan levere dem omgående.

Phoneco er godkendt af FCC (Federal Communication Commission), Amerikas parallel til Telestyrelsen. De kan derfor genopbygge og sælge telefoner, som må tilsluttes det offentlige telefonnet.

Et fransk horn

Jeg følte mig hensat til 60erne. Det var sælsomt at færdes på et værksted og lager med så mange gamle danske telefoner og ting, som jeg husker fra besøg i gamle dage hos

KTAS og Jydsk Telefon, og som jeg ikke troede fandtes mere. Telefoner og dele som vi i 70erne og 80erne på Telefonmuseet var rejst langt for at få fat i.

Endelig forklarede Ron mig, hvorfor amerikanerne kalder de gamle D-1908 apparater for French phones. Det er fordi tragten på røret ligner et fransk horn! Om han mener et musikinstrument eller et stykke morgenbrød, melder historien ikke noget om.

Se mere på Phoneco's hjemmeside: <http://www.phonecoinc.com>

Hvad skrev man om i 1851

Af Erik Jensen

I museets samlinger er der bevareret en hel del brevomslag, der er frankeret med et eller flere af Danmarks to første frimærker, 4 og 2 Rigsbankskillings, som udkom henholdsvis den 1. april og 1. maj 1851. Vi vil udstille en hel del af disse forsendelser i 2001 i anledning af frimærkets 150 års jubilæum, men det ærgrer os, at vi ikke er i stand til at vise indholdet, altså selve brevene.

Det er der to årsager til – enten er forsendelserne udelukkende

gemt af filatelistiske grunde såsom frankering, stempling og postvæsenets påtegninger, eller også stammer omslagene fra ordning af arkivsager i Rigsarkivet, som ved flere lejligheder har betænkt museet med brevomslag uden interesse for arkivet.

I dag kunne det være interessant at se, hvad der egentlig stod i brevene i 1851. Hvad rørte der sig i samfundet? Hvilke begivenheder i ind- og udland blev omtalt i folks breve? Hvorledes udtrykte private personer sig overfor hinanden? Hvordan kommunikerede man med myndighederne eller udtrykte sig i handelsbreve? Museet vil kort sagt forsøge at give et signalement af indholdet i de skriftlige meddelelser, som det nu engang er muligt at opdrive hos dette blads læsere.

Vær med til at kortlægge brevskrivningen i 1851

Hvis læsere af denne artikel ejer et eller flere breve, som er skrevet i året for frimærkets indførelse i Danmark, og som museet i givet fald må låne i perioden 1. marts-1. november 2001, er vi meget interesseret i at få oplysning herom senest med årets udgang. Send os i første omgang en fotokopi af relevante breve i en frankeret konvolut mærket „1851“. Brevene må gerne være ledsaget af en transskription (= en omskrivning til læselig tekst), men det er absolut ingen betingelse. Der vil også blive lagt vægt på at illustrere, hvor forskelligartet håndskrift med gotiske bogstaver kunne udføres.

Museet foretager herefter en bedømmelse af brevenes egnethed til udstillingen og melder tilbage, om vi ønsker at gøre brug af det, samt hvornår og hvorledes brevene ønskes indsendt. Forbeholdet skyldes, at det er umuligt på forhånd at skønne, om vi bliver „oversvømmet“ med tilbud om lån eller må opgive ideen af mangel på samme. Hvis det lykkes at gennemføre projektet, vil museet til sin tid kvittere med en opmærksomhed som tak for lånet.

Danmarks første frimærke, 4 Rigsbankskillings, på brev fra Lemvig den 24. april 1851 til Viborg.

DET SKER PÅ POST & TELE MUSEUM:

De tre første weekends i december 2000

Jul på Post & Tele Museum

Kom og skriv et brev til julemanden og lav dit eget julekort i Museumsværkstedet eller i Din digitale by. Julemanden modtager både almindelige breve og e-mail. Du kan også møde Julemanden, der læser højt af „Julemandens breve“ lørdag og søndag kl. 11-13.

Frimærkeudgivelser

24. januar 2001 udgives tre frimærker i en serie om Botanisk Have. Motiverne er udført af billedkunstneren Bente Olesen Nyström, som signerer førstedagskonvolutter kl. 15-17. Samme dag udgives et frimærke med overpris til fordel for Amnesty International. Det er udført af grafisk designer Vibeke Kaupert.

Din digitale by flytter

Museets populære særudstilling lukker 30. december 2000, men den genopstår allerede 15. januar 2001 som en række spændende værksteder rundt omkring i museet: telab, multimedieværksted, kom-city, fortællehule, legetøjsudstilling og internetcafé. Vi anbefaler forhåndstilmelding af gruppebesøg.

14. november 2000-25. februar 2001

Telefoner for millioner

Den 14. november 1990 traf Folketinget beslutning om sammenlægning af fire danske telefonselskaber til ét: Tele Danmark. Tiårsjubilæet for dannelsen af Tele Danmark markeres med en udstilling af de ældste og fineste telefoner i Post & Tele Museums samlinger. Udstillingen viser også et stort udvalg af danske telekort samt kunstneren Dimce Marnes mosaikker, der er fremstillet af telekort.

OBS: Forlænget til 25. februar 2001

Ord i sigte: Succesen fortsætter

På grund af stor interesse for særudstillingen forlænges udstillingsperioden med 2 måneder. Du kan opleve den spændende historie om optisk telegrafi i Danmark og selv sende signaler, enten på en stor model eller på cd-rom.

14. november 2000-25. februar 2001

Plakaten er af Finn Hjernøe

I Cafe Hovedtelegrafens udstilles et udvalg af plakater designet af den internationalt anerkendte grafiker Finn Hjernøe, som bl.a. har designet TV2's logo og senest det telekort, der er udgivet i anledning af Tele Danmarks 10 års jubilæum.

5. december 2000 til 28. januar 2001

Julekort og julemærker

I Frimærkekabinettet udstilles jule- og nytårskort fra omkring år 1900 med motiver af postbude samt et udvalg af skitser og tegninger og hele ark m.v. af danske julemærker.

Julelukning

Post & Tele Museum er lukket 23.-25. og 31. december 2000 samt 1. januar 2001.

Ny åbningstid på søndage

Fra og med januar 2001 indskrænkes museets og Cafe Hovedtelegrafens åbningstid på søndage til kl. 12-16.

MUSEUMS posten

NR. 4 / DECEMBER 2000

Udgivet af:
Post & Tele Museum

Redaktion:
Birgitte Wistoft (ansv.)
Erik Jensen

Layout: Finn Evald
Repro og tryk: Center-Tryk, Holbæk

MuseumsPosten udgives fire gange årligt og tilsendes gratis ved henvendelse til museet. Næste nummer udgives i marts 2001.

Oplag: 40.000
ISSN 0909-1920

Forsiden:
Telefoner og telekort fra udstillingen „Telefoner for millioner“.
Foto: Jan Friis & Torben Petersen

Adresse:
Post & Tele Museum
Købmagergade 37
Postboks 2053
1012 København K
Tlf.: 33 41 09 00
E-mail: museum@ptt-museum.dk
www.ptt-museum.dk

Museets åbningstider:
Til og med december 2000:
Tirsdag-søndag kl. 10-17, onsdag dog kl. 10-20. Mandag lukket.
Fra og med januar 2001:
Tirsdag-lørdag kl. 10-17, onsdag dog kl. 10-20, søndag kl. 12-16. Mandag lukket.

Café Hovedtelegrafens
Købmagergade 37, 5.
Tlf. 33 41 09 86
Samme åbningstider som museet, men køkkenet lukker en halv time før museets lukketid og er også lukket kl. 16-17.30 på onsdage.

Studiehuset
Valkendorfsvej 9
Tlf. 33 41 09 00
Åbningstid:
Tirsdag-fredag kl. 10-15 samt den første lørdag i måneden kl. 10-15.